

Ritual as a form of biological and social communication

Juliya Slootska

Department of the Philosophical Problems of Ethnos and Nation, H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine,
4 Tryokhsviatitelska Str., Kyiv, UKRAINE,
E-mail: jslootskaya@gmail.com

The formation of scientific concepts, which is widely used not only in scientific theories, but in everyday use, and also occurs in non-specialized literature (for example: art, journalism, humanities, religion) is always influenced by common cultural traditions. Such is the term "ritual." Moreover, the rituals have different connotations and perform many functions.

Therefore, in this paper we attempt to show the ritual as communication which is only one but very significant of its functions.

In this paper the ritual as communication is considered in several different levels. Namely: 1. the ritual as a biological manifestation of communication in animals (prominent biologist K. Lorenz, "The flip side of the mirror"), 2. the archaic ritual as communication between past and present (the transfer of knowledge, skills and traditions of previous generations to new) 3. the ritual as a non-verbal transmitter of information (knowledge obtained through a sequence of actions and symbols).

Exploring the ritual as a way of communication through studying the above aspects, we can confidently state the following: 1. the ritual exists and plays an important role not only at the social and biological level 2. The human experience exists in every cultural phenomenon, and when implementing it penetrates into the present, helping to solve actual problems in life as an individual, a man and mankind in general. The Ritual can be considered as powerful transmitters of experience through ages. It is very important that ritual may provide information not only verbally but also through non-verbal way.

Ритуал як форма біологічної і соціальної комунікації

Юлія Слуцька

Відділ філософських проблем етносу та нації, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАНУ УКРАЇНА,
м.Київ вул.Трьохсвятительська, 4,
E-mail: jslootskaya@gmail.com

Ритуал можна розглядати як своєрідну комунікацію. В роботі робиться спроба розглянути ритуалізовану поведінку тварин як комунікацію, що пізніше ввійшла в людську культуру і була перетворена нею. Досліджується архаїчний ритуал як комунікація між різними пластами буття.

Ключові слова – комунікація, ритуал, архаїчний ритуал, філогенез

I. Вступ

Ролі ритуалу в житті, як окремого індивіда, так і великої чи малої групи людей, відведене значне місце. Адже кожна людина стає учасником хоча б кількох ритуалів за день. Не залежно від того, чи вони будуть суто персональні, чи колективні і в якій саме групі виконуватимеся (родина, робота, клас тощо). Можливо, тому що слово ритуал є звичним для вжитку в повсякденному обиході, його значення дещо спрощують. Однак, хотілось би зауважити, що ритуали виступають для людини як один із видів комунікації. Наприклад: архаїчний ритуал як спосіб комунікації між минулим і теперішнім.

Слід також звернути увагу, що ритуал як комунікація може відбуватися і на філогенетичному рівні. Тобто ритуали відбуваються не тільки на соціальному, але і на біологічному рівні. Останні дуже схожі на ритуали тварин.

II. Ритуалізована поведінка тварин

Науковці, а особливо біологи, вже давно помітили той факт, що ритуали притаманні не тільки людям, але і тваринам. Щоправда, тваринні ритуали мають за основу біологічну природу (так звану філогенетичну основу утворення ритуалу). Так Джуліан Хакслі вже в 1914 році описував тваринні ритуали. Трохи згодом, К. Лоренц в своїй роботі «Зворотня сторона дзеркала», зауважив, що «процеси ритуалізації виникають вражаючи аналогічним способом в еволюції видів і в історії культури». Лоуренц виділяє чотири функції ритуалізованої поведінки тварин, що пізніше ввійшли в людську культуру і були перетворені нею. А саме:

1. Комунікація. Лоуренц припускає, що при філогенетичному утворенні ритуалу, розвиток почався, ймовірно, з рецепторної сторони комунікації. Тобто, це означає, що «були випрацювані корисні для збереження виду реакції, що запускаються рухами, які побратим за видом так чи інакше виробляє. Це явище називають «резонансом», «соціальною індукцією». Прикладом такого явища вчений називає коня, який впадає в паніку побачивши іншого коня, що обернувся в нестримну втечу. «Таке «розуміння»

поведінки побратима за видом стає можливим завдяки виникненню певного апарату; це перетворює певну форму поведінки в сигнал».

2. Напрям. Ця функція ритуальної поведінки полягає в тому, «щоб спрямовувати притаманні виду форми поведінки на певні шляхи і перш за все запобігати чи, в щонайменшій мірі, пом'якшувати шкідливі, для збереження виду, впливи внутрішньовидової агресії». Біолог зазначає, що випадки внутрішньовидової агресії радше виключення, бо це становить велику загрозу для виживання самого виду.

3. Створення нових мотивацій. Ознакою влаштованості особини, наприклад в зграю, є її знання в сфері ритуалу, готовність замінити безпосередню дію символічною і тим самим виразити свою дружлюбність і потребу в спільності з побратимами по виду. Прикладом можуть бути життя олуш (колоніальні морські птахи). Форма колонії - точна відстань між гніздами - визначається такими високоритуалізованими церемоніями, що тяжко встановити їхнє філогенетичне походження.

4. Диференціація видів. Ритуалізовані форми рухів можуть вносити свій вклад в попередження схрещення видів. Наприклад у припиків (маленькі тропічні птахи), як дослідили науковці, самці також залицяються до самок інших видів, однак останні відповідають, з великою вибірковістю лише на токування самців свого виду.

Аналогічним чином К. Лоренц досліджує ритуал в людському суспільстві. Саме ритуал буде сприяти взаєморозумінню членів колектива, стримувати потенційно небезпечні форми поведінки (агресія в середині колектива), сприяти виникненню традиційної системи цінностей та підтримувати згуртованість (як внутрішню так і відмінності від інших подібних груп).

III. Архаїчний ритуал

Переходячи від одного виду комунікації шляхом ритуалу (зокрема ритуальної поведінки тварин, яку вібрала в себе людська культура) до іншого - передання та отримання інформації крізь віки за допомогою певних схем дій та символів, визначимося з поняттям архаїчного ритуалу. Найбільш влучно, на нашу думку, дав визначення даному поняттю Ю.Є. Соколов. На його думку, архаїчний ритуал - «перш за все комунікація: встановлення зв'язку між різними пластами буття, прояв тих загальних зв'язків, які споконвічно пронизують все в світобудові».

В епоху архаїки, ритуал, за своїм змістом, був для людей наочним і дієвим відтворенням першоподії, яка по суті своїй завжди - перетворення, стрибок від хаосу до порядку. Саме тому, в ритуалі завжди існує дві реальності: «до» та «після» стрибка.

Зараз, архаїчні ритуали які дійшли до нас з древніх часів скоріше як колективна пам'ять і система певних символів, виступають для людей певним передавачем інформації з минулого. Таким чином ми можемо комунікувати з древнім. Розшифровуючи послання закладені в ритуалах, ми можемо дізнатися не тільки про певні події, кліматичні особливості тих часів, а й світосприйняття пращурів.

Слід зауважити і той факт, що пам'ять культури, умовно кажучи, ритуального типу, може зберігатися різними способами. Два більш загальні напрями виділив російський дослідник Байбурін. Науковець відмічає, що «в культурі орієнтованій переважно на ритуал, була відсутня однорідна семіотична система, спеціально призначена для фіксації, зберігання і переробки інформації. Про таку систему можна говорити лише з широким розповсюдженням писемності». Іншому типу культури, який Байбурін умовно називає «усним» притаманно «в інформаційних цілях максимально, якщо можна так назвати використовувалися підручні засоби. Природному і культурному оточенню людини (елементам ландшафту, начинню, частинам житла, їжі, одягу і т.д.) надавався знаковий характер». Однак, не зважаючи на відмінності в збереженні інформації, завдяки пам'яті яка зашифрована в архаїчних ритуалах, ми можемо комунікувати з минулим.

Висновок

Досліджуючи ритуал саме як спосіб комунікації через вивчення вище зазначених аспектів, можемо з впевненістю констатувати наступне: 1. ритуал існує і відіграє важливу роль не тільки на рівні соціального, але й біологічного; 2. людський досвід існує в будь-якому культурному явищі і при реалізації він проникає з минулого в майбутнє, допомагаючи вирішувати актуальні проблеми в житті як окремої людини, так і людства загалом. Одним із потужних ретрансляторів досвіду в часі і є ритуал. В цьому випадку, ритуал може передавати інформацію не тільки вербальним але й, що надважливо, невербальним шляхом.

Література

- [1] Соколов Ю.Е. Архаический ритуал как коммуникация / Ю.Е. Соколов // Религия, культура, образование, 2009 - № 4 - С. 189-194.
- [2] Лоренц К. Обратная сторона зеркала / К. Лоренц // Республика, 1998 - 493 с.
- [3] Байбурин А.К. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А.К. Байбурин // Наука, 1993 - 253 с.
- [4] Кириленко Ю.Н. Философское измерение ритуала: ритуал как языковая игра / Ю.Н. Кириленко // Вестник Томского государственного университета, 2010- С. 39-42.